

PŘEMĚNA PODKRUŠNOHOŘÍ VLIVEM DŮLNÍ ČINNOSTI

Hnědouhelný revír, nalézající se mezi Krušnými horami a Českým středohořím je vlastně součástí rozsáhlého třetihorního hnědouhelného útvaru, který začíná u Chebu a postupuje přes Sokolov, Chomutov, Most, Ústí nad Labem a Českou Kamenici na východ k hranicím republiky a pokračuje jak v Polsku, tak i v Německu. Hlavní část podkrušnohorské hnědouhelné pánve se nalézá mezi Kadaní a Ústí nad Labem a má délku 60 km, její šířka je proměnlivá a dosahuje až 15 km.

Nejstarší záznam o těžbě hnědého uhlí v podkrušnohorské hnědouhelné pánvi nalézáme ve staré duchcovské městské knize. Podle ní zakoupili dne 16. března 1403 čtyři občané z Míšně, pravděpodobně horníci, od duchcovského občana Stisly jeho podíl na uhelné šachtě. Počátkem 17. století bylo uděleno „privilegium exclusivum“ (výhradní povolení) mosteckému občanu Janu Weidlichovi na dobu 15 let. V něm se praví, že Jan Weidlich našel na statcích oseckého kláštera u Hrobu a města Mostu u Havraně uhlí, že se přičinil o úsporu dřeva tím, že v kamnech topil tímto uhlím a uspokojivě vytápěl pokoje. Počátky systematictějšího dobývání spadají do doby krátce před rokem 1790, kdy dvorním dekretem ze dne 6. 8. 1789 bylo tzv. minerální uhlí zařazeno do horního regionu, čili stalo se nerostem vyhrazeným, patřícím českému králi.

První otvírky ložisek hnědého uhlí na severu byly vedeny vždy v blízkosti výchozu ložiska a byly to zpravidla neplánovitě vedené lomy nebo rumpálové šachtičky nepatrných hloubek, které nebyly ani řádně zabezpečovány a provozovaly se podle libovůle jednotlivých majitelů pozemků. Teprve počátkem 19. století se dobývání hnědého uhlí začalo rozvíjet na průmyslové úrovni. Těžaři se postupně a ve stále větší míře stávali majitelé panství a velkostatkáři, tj. šlechta a pozornost tomuto odvětví začala věnovat i vláda. Nařízením gubernie bylo zakázáno spalovat uhlí jen za účelem získání popela pro hnojení půdy, jak to bylo dosud mnohde zvykem. Panstvo obvykle vystavělo v okolí dolů malé cechovní domky, kde bydlel štajgr, který pocházel z některého z rudných revírů Krušných hor a ten si s sebou přivedl kvalifikované horníky z řad svých příbuzných a známých. Dobývací práce se prováděly tenkrát pouze v malých hloubkách do třiceti metrů, většinou nad hladinou spodních vod.

Rokem 1848 padla nejen roboty, ale i překážky v dobývání hnědého uhlí na severu Čech. Horní zákon ze dne 23. května 1854 umožnil volné nabývání hornických oprávnění v rámci zákonných norem. Toto mělo za následek jednak účast cizího kapitálu v hornictví, jednak rozmach dolů, které byly zakládány již v hlubších částech pánve s většími náklady. Umožnilo to také zavádění prvních těžních a vodotěžných strojů. V roce 1856 byla zahájena výstavba c. a.k. ústecko-teplické železnice, která se stala hlavní dopravní tepnou pro dopravu uhlí. V období mezi roky 1858 a 1874 byla vybudována centrální revírní železniční síť s napojením i ve směru na Cheb a

z Mostu na Prahu. S malými změnami v trasách, samozřejmě značně zmodernizovaných, slouží v podstatě tato železniční síť dodnes.

Druhá polovina 19. století tak představuje historický předěl a mohutný impuls k nebývalému rozvoji dolů. Těžba uhlí v severočeském hnědouhelném revíru v roce 1867 překročila 1 milion tun a v roce 1890 už 10 miliónů tun. Pokrok zaznamenal i vývoj techniky dobývání, který umožnil postup do větších hloubek. Za Duchcovem na dole Alexander již v roce 1893 hloubí jámu do úrovně 332m pod povrch, v té době nejhlubší jámu na uhelných dolech. Byly zakládány velké těžební společnosti a počty otevřených dolů se uvádějí ve stovkách. Těžba i nadále rostla, docházelo však k rozvoji povrchových lomů a v polovině 20. století počet hlubinných dolů rychle klesal. V roce 1945 to bylo 34 dolů, 1950 – 29 dolů, 1960 – 23 dolů a v roce 1970 již jen 12 dolů. Po roce 2005 těží již jen jeden hlubinný důl Centrum v Dolním Jiřetíně.

Uhlí tedy ovlivňovalo podkrušnohoří po dlouhých 600 let. Vliv těžby uhlí hlubinným způsobem je ke krajině podstatně šetrnější než dobývání otevřenými lomy protože hlubinnou těžbou dochází k podstatně menšímu přesunu těžných hmot. I hlubinná těžba je však ke krajině destruktivní. Změny v období těžby v oblastech nad hlubinnou těžbou jsou omezeny na dílčí změny vedení komunikací a vodních toků. Došlo však i k likvidaci celých obcí např. Libkovice a Dolní Jiřetín. Hlubinná těžba je provázena deformacemi zemského povrchu, který se projevuje poklesem poddolovaných území. Tyto terénní poklesy se nazývají pinky. Jejich příčinou jsou otřesy při trhacích pracích v podzemí a pozdější sesedávání nadložních vrstev do vyrubaných prostor. Poklesy vedou až k úplné destrukci původního reliéfu krajiny, povrchové vodní sítě a režimu podzemních vod. Dochází k trvalému zaplavení nejnižších partií pokleslých lokalit a vzniku bezodtokových území. Trvalé zamokření způsobuje degradaci zemědělských půd, zejména v důsledku snížení jejich pórovitosti a provzdušněnosti.

K nejničivějšímu projevu důlní činnosti na povrch došlo v roce 1895, kdy v noci z 19. na 20. července došlo na dole Anna v Mostě k průvalu zvodnělých písků tzv. kuřavky. Následkem tohoto průvalu se v ulicích Mostu objevily jámy, do kterých se zřítily domy. Po úředním prohledání oblasti bylo konstatováno, že 25 domů se úplně zřítily. V nich žilo 236 rodin s 1012 obyvateli. 18 domů bylo těžce poničených nebo popraskaných, zde žilo 95 rodin s 411 obyvateli. 39 domů mělo vážné trhliny, takže z nich muselo být vystěhováno 93 rodin se 1039 obyvateli. Celkem tak bylo 2462 lidí bez střechy nad hlavou.

Vliv projevu hlubinné těžby na povrchu záleží na dobývací metodě, kterou je uhlí z hlubiny dobýváno. V severočeských dolech se po dlouhá léta používala především metoda komorování na zával. Tato metoda se vyznačuje vysokými výkony těžby na osobu, ale malou výrubností (35–45 %) uhelných zásob. Takže projev na povrchu není až tak patrný jako při metodě stěnování, která zaznamenala na hnědouhelných dolech rozmach od poloviny 20. století. Stěnování při poměrně malé přípravě umožňuje dobře vytěžit uhelné zásoby (až 95 %) a dosáhnout velké těžby z jednoho porubu. Stěnování umožňuje komplexní mechanizaci a automatizaci dobývání a je dnes v České republice nejrozšířenější dobývací metodou. Velká výtěžnost této metody má však za následek podstatně větší projev na povrchu

v podobě poklesů. Tyto pinky jsou v převážné většině zaplaveny povrchovou vodou a vytvářejí rozsáhlé vodní plochy. K těmto poklesům však dochází v prvních dvou letech po vytěžení uhlí, později jsou poklesy pouze v řádech jednotek centimetrů.

Jak již bylo uvedeno, od roku 2005 touto metodou těží v podkrušnohorské pánvi pouze jeden důl. Takže v současné době jsou téměř všechny prostory zasažené hlubinnou těžbou konsolidovány a proběhla na nich technická rekultivace. Díky této rekultivaci dnes již málokdo rozezná území, pod kterým probíhala hlubinná těžba uhlí. Následkem hlubinné těžby došlo k rozvoji mokřadních a vodních ekosystémů, často se vznikem unikátních stanovištních podmínek pro rozvoj populací vzácných druhů flory a fauny. V místech kde došlo k lesnické rekultivaci, vznikly zalesněné plochy plné zvěře, plochy kam si chodí dnes lidé odpočinout. Rekultivace vrací poddolované území lidem pro jejich odpočinek.

